

Стефан Мијовић*

Ђорђе Гојковић**

ИЗВЕШТАЈ СА КОНФЕРЕНЦИЈЕ „(UN)FIT TO RULE: THEMES OF ACCEPTANCE AND REJECTION OF RULERS THROUGHOUT HISTORY”

Конференција „(Un)fit to rule: themes of acceptance and rejection of rulers throughout history” одржана је у организацији Правног факултета Универзитета у Београду, 26–28. октобра 2022. године, поводом навршења седамсто година од крунисања краља Стефана Уроша III Дечанског. Конференција је одржана у хибридном формату (уживо, у конференцијској сали Правног факултета и преко онлајн платформе Webex).

Она се састојала од свечаног отварања, девет сесија подељених на три дана, као и затварања. Скуп су свечано отворили председник организационог одбора, проф. емеритус Сима Аврамовић, декан Правног факултета Универзитета у Београду проф. др Зоран Мирковић, и шеф Катедре за правну историју, проф. др Милена Полојац. Прва сесија била је посвећена питању квалитета доброг владоаца, друга сесија религији, трећа правној и политичкој култури. Четврта сесија, одржана идућег дана, била је посвећена женама владарима, пета једнакости полова у владању, шеста физичким и психичким недостацима. Трећег, последњег дана конференције, седма сесија

* Аутор је студент четврте године основних академских студија Правног факултета Универзитета у Београду, stefan_mijovic@yahoo.com

** Аутор је студент четврте године основних академских студија Правног факултета Универзитета у Београду, djolegojkovic00@gmail.com

била је посвећена политици и моћи, осма легитимитету и последња, девета сесија, била је посвећена наслеђивању. На конференцији су у својству излагача учествовали професори и стручњаци из различитих области, како из Србије, тако и других земаља света. Било је доста живе дискусије, која је неретко била корисна колико и сама излагања. Конференција је одржана на енглеском језику.

СВЕЧАНО ОТВАРАЊЕ

Свечано отварање скупа започето је обраћањем председника организационог одбора конференције, проф. емеритуса Симе Аврамовића. Аврамовић је присутнима пожелео добродошлицу, исказујући велику радост због сјајног одзива на конференцију. Иако је конференција била мултидисциплинарна, Аврамовић је истакао значај изучавања правне историје на факултетима, уз велики оптимизам према напретку правне историје на београдском Правном факултету. У том смислу се захвалио и београдским професорима и организаторима конференције, а свим учесницима, чије је апстракте изузетно похвалио, пожелео је успешну конференцију.

Потом се присутнима обратио проф. др Зоран Мирковић, декан Правног факултета Универзитета у Београду. Он је изразио захвалност за велики одзив на конференцију, истакавши да је врло ретка прилика видети толико добрих правних историчара и теоретичара права на истом месту. Присутнима, а нарочито гостима из других држава, пожелео је угодан боравак на Правном факултету и у Београду, уз жеље да конференција буде корисна и успешна.

Уследило је треће и последње обраћање на отварању, од стране проф. др Милене Полојац, шефа правноисторијске катедре Правног факултета Универзитета у Београду. Изразила је велику захвалност за прилику да отвори ову, по њеним речима, врло значајну конференцију. Такође се захвалила на вредном раду како нашег, тако и међународног организационог одбора за допринос што бољој реализацији конференције. Полојац је скренула пажњу на значај велике разноврсности тема које се тичу најразличитијих периода и култура – од старог Египта, преко средњовековне Грузије, па све до савременог Јапана. Нарочиту добродошлицу у Београд пожелела је колегама из иностранства, подсетивши их да је историја ове престонице и те како релевантна за неке од тема о којима ће бити говора. Свим присутнима је пожелела успешну конференцију.

Прво *Keunote* предавање:

*Contesting a “divine” king’s status: a perspective from Ancient Egypt*¹

Проф. емеритус др Џон Бејнс (*John Baines*)

Професор емеритус др Џон Бејнс, са Краљичиног колеџа Универзитета у Оксфорду, указује на парадигматичан статус старог Египта када је реч о владару као „богу на земљи”. По њему, овакав приступ је недопустив, и сматра га резултатом неправилног схватања античког језика и иконографије.

У прилог својој основној тези – да не можемо са сигурношћу категорички тврдити да су владари просто били отеловљени богови – Бејнс истиче низ уверљивих и лепо изведених аргумената. Није спорно да су краљеви сматрани, у извесном смислу, над-људима. Но да краљеви сами по себи нису сматрани божанствима види се из различитих археолошких открића. На пример, детаљ на ножу који је један египатски аристократа на поклон добио од краља симболизује ред. Дакле, краљ је, на неки начин, могао делегирати сопствену моћ на аристократију. Даље, Бејнс указује на пример Хијераконполиса – места првих гробница које су припадале краљевима на основу кога се обично тврди да је постојао култ краљева. Симптоматично је, пак, што су поједине статуе краљева сломљене, за разлику од неких, много већих, које су остале очуване.

Бејнс се дотакао и правила наслеђивања, тврдећи да их је дефинитивно било, али нам она нису до краја јасна. У Хијераконполису, у једној гробници мушкарца млађег од 20 година, пронађени су симболи краљевске власти. Но исти такви симболи пронађени су у неким другим гробницама, где леже остаци људи који сасвим сигурно нису били краљевског порекла. Да ствар буде компликованија, на једној гранитној стели написано је да је „син само онај који се понаша како треба”, што је прилично контрадикторно природи наслеђивања круне.

Несумњиво је да је краљ у Египту сматран владарем људи и природе. Краљев значај можемо видети и у једном рељефу који приказује краља у лову, и који изражава завођење реда међу животињама. Описујући функције краља, према тексту с једног камена који датира из 14. века п. н. е., краљ је назван „савршеним богом” чије су функције да суди, да заводи ред и да уништава неред. Краљ, ипак, тврди Бејнс, није изједначаван са богом – са једног другог рељефа се види

1 Објављену књигу апстраката видети на линку: <http://wp2008.ius.bg.ac.rs/un-fit-to-rule/category/book-of-abstracts/>

да краљ своје прерогативе добија од бога и да је њему подређен. У неким храмовима су нађени текстови који донекле критикују краља, где је краљ назван „само човеком”, спремним да жртвује друге људе да не би страдао и сам.

После детаљног елабората о различитим погледима на староегипатске краљеве, Бејнс закључује да несумњиво можемо говорити о томе које су краљевске особине биле пожељне или непожељне, али и закључује да је давање јединствене дефиниције онога што је краљ у Египту био, по свему судећи, немогуће.

Прва сесија – Квалитети владара/ Шта чини доброг владара

(Председавао: емеритус проф. др Џон Бејнс)

1.1. Др Зоја Бојић – *Philostrati on the values of good governance*

Зоја Бојић, доктор историје уметности са института за књижевност и уметност у Београду, уводи нас у животе Филострата Старијег (2. век н. е.) и Филострата Млађег, који су у својим књигама (ове две на које проф. Бојић скреће пажњу назване су „Слике”) обрадили кроз слике тога доба битност доброг владања. У времену њиховог писања су у уметничком свету доминантни били мурали, мозаици... Филострат Старији, филозоф, описује приватну галерију у напуљској кући где се налазило око 54 слике, од којих је описао и оне сликане на дрвеној подлози, као и на вазама. Он преко ученика којем приповеда о сликама користи митолошке, херојске, историјске композиције као алат за едукацију како замишљеног ученика, тако и шире публике која и нема могућност да посети ове приватне галерије. Он га даље, кроз слике, учи о битним особинама доброг владара, о власти, етици, политици, естетици, те уметности.

Филострат Млађи одаје пошту своме деди настављајући ово дело, он описује слике Хесиона, и преко описа Ахиловог штита дочарава политичке прилике тога доба.

Филострат Старији наводи између осталог о сликама на којима су приказани: пророчица Касандра (око 430 година п. н. е.), Пантеа, Ава Евагрије Понтски, Персеј и Андромеда – слика младе принцезе која бива спасена, али се највише издваја слика Темистоклеа који се представља персијском краљу, преко кога Филострат приповеда о разликама персијског и грчког демократског начина владања.

1.2. Петар Нуркић, МА – *Greek paideia as a prerequisite for a good ruler: the image of Constantine the Great and Julian the Apostate through early christian panegyrics*

Петар Нуркић, мастер сарадник Института за филозофију Филозофског факултета Универзитета у Београду, говори о класичном грчком васпитању – *paideia*, за који у српском немамо еквивалентну реч, у контексту оцене владавине Константина Великог и Јулијана Отпадника кроз ранохришћанске панегирике.

Paideia је, врло поједностављено, класично грчко образовање и васпитање савршеног члана полиса. Премда је изузетно тешко дефинисати овај појам, *paideia* је била кључни елемент грчке културе у Римском царству. Нуркић је истакао да су стари Грци имали сасвим особено схватање доброг владара. То је онај који влада примером, краљ-филозоф, као врло стара идеја. Он такође мора бити умерен, свестран, отворен за савете и мишљења других људи.

Доба Константина Великог, једне од најзначајнијих личности Римског царства, по некима се сматра временом раскида са класичном грчком културом. Јулијан Отпадник се често истиче као последњи римски владар подизан на класичном грчком васпитању и образовању. Нуркић истиче да не треба пренебрећи чињеницу да је Константин био човек сличне културе и образовања, о чему сазнајемо примарно од Темиста Еуфрада, говорника из његовог времена. Из записа Дионисија Нилуса и Либанија, сазнајемо да је грчка култура била жива не само у школама, него и уопште у животу. Нуркић закључује да римски владари нису могли бити добри без *paideie*, али и да без ње филозофи и говорници нису могли говорити нити писати панегирике.

1.3. Проф. др Драгана Димитријевић – *Too wise to be an emperor? Self-image and otherness in the emperor Julian's 'Misopogon'*

Драгана Димитријевић почиње своје излагање општим представљањем цара Јулијана, који је добио име Филозоф (због свог потенцирања на филозофији) или Отпадник (зато што се вратио паганizmu у хришћанском царству). Позадина њеног рада је сагледање Мисопогона кроз призму психологије и социологије.

Наиме, Мисопогон је Јулијанова сатира на самога себе, настаје као реакција на исмевање од стране његовог народа. Пратећи концептуално самоатрибуцију у социо-психолошком смислу, сагледамо његову слику о себи кроз: 1) опис физичког изгледа – где кроз иронију показује неслагање са народом и о свом изгледу прича у сатиричном тону, кроз иронију исказујући емоције; 2) набрајање карактеристика лично-

сти – нпр. умереност у храни, ригидност, скромност, итд. 3) екстерне/социолошке карактеристике – приказује социјални идентитет персоне.

Себе је установио као строгог стоика, не као блажу или модификовану верзију, угледајући се највише на Марка Аурелија. Кроз ово журно написано дело видимо унутрашње стање које је Јулијана учинило уникатним владаром.

1.4. Др Закари Читвуд (*Zachary Chitwood*) – *King of the mountain? Medieval Hagiorite perspectives on ideal rulership*

После општих опаски о Светој Гори, др Закари Читвуд са Универзитета Јохан Гутенберг у Мајнцу, изложио је своје налазе о истраживању светогорских мишљења о владарима. О томе које би врлине требало да красе владаре, а које би га мане, према монасима, дисквалификовале, Читвуд сазнаје из житија, типика и повеља.

Везе владара и монаха су биле живе већ у време Јустинијана. За потребе излагања, Читвуд истиче однос Атанасија Светогорца из династије Фока са својим рођаком, владарем Нићифором Фоком. Још као обичан генерал, Нићифор је Атанасију обећавао новац за одређене манастире, као и то да ће и сам постати монах по окончању похода. Ипак, убрзо постаје цар и каје се пред Атанасијем, који му опрашта и даје му драгоцене савете како да свето живи у свету.

Други парадигматичан пример који Читвуд излаже је из 14. века, када Палеолози посећују Свету Гору, као први византијски владари који ће то урадити. Према ономе што је о њиховим посетама записано, као и савета које су добили Јован V Палеолог и Јован VI Кантакузин, сазнајемо да су Светогорци код владара ценили мање-више све што Нови Завет свакоме заповеда: милосрђе, трпљење, праведност, ревност. Разуме се, гнев, среброљубље, властољубље и упуштање у дворске сплетке (којих у Византији није мањкало), сматране су недостојним једног православног хришћанског владара.

Друга сесија – Религија

(Председавао: др Закари Читвуд)

2.1. Др Ливиу Маријус Илије (*Liviu Marius Ilie*) – *“Sinners” who were fit to rule – the throne succession in 15th century Wallachia: from diplomatics to history*

Ливиу Маријус Илије са Универзитета у Крајови представио је четири влашка владара који су успели да владају иако су означени као очигледни грешници. Помиње и концепт одређеног „божанског проклетства”. Било је историјских тренутака у којима је непоста-

вљање наследника доводило до проблема, јер иза владара остају писмена у којима стоји „кога год божанско постави за мог наследника”.

Михаил I – похотљив, грешник због чијих греха настају последице, како грчки епископ тога времена говори, које кулминирају земљотресом и напредовањем Турака до Влашке.

Влад Цепеш – његов отац помиње три своја сина као могуће наследнике (чинећи наследство компликованијим), он се појављује у историји као „перфектан грешник” („Кржави владар”).

Раду Згодни – који је поменут у „Историјама” Лаоника Халкондила као љубавник султана Османског царства.

Раду Велики – којег помиње Гаврило, монах са Свете Горе, грдивши га због супротстављања ставовима тадашњег патријарха Влашке.

2.2. Ванр. проф. др Фатма Ђул Карађоз (*Fatma Gül Karagöz*) –
*How to dethrone an Ottoman sultan: the evolution of legal discourse
in fetva between the 17th and 20th century*

Др Фатма Ђул Карађоз, ванредни професор Правног факултета Универзитета Галатасарај, излагала је на тему збацивања османских султана с престола, виђене кроз призму текстова фетви. Фетва је, истиче професорка, одговор на религијско или правно питање дат са становишта шеријата.

У фетви која се тиче збацивања султана Абдул Азиза (1876), султан се назива генеричним именом Зајд (еквивалент америчком *John Doe*), те се тиме овом владару верника спочитава склизивање са правог пута исламске вере. О томе да су и физички недостаци били разлог за збацивање сведочи једна друга, ранија фетва о Мустафи I (1623.) у којој се тврди да владар мора бити (ментално) здрав да би бранио земљу.

Погубљење Ибрахима I Лудог (1648.) утемељено је на фетви којом му се спочитава што није водио рачуна о реду ствари у свету, што је главна дужност султана. Фетвом се одобрава збацивање и у случају да владар разреже превелике порезе (Мустафа II), ако је владар превелики хедониста који владање препушта људима око себе (Селим III), те све до 20. века када се фетвом истиче да владар не сме владати као деспот (Абдулхамид II).

Професорка закључује да се може говорити о утицају конституционализма на збацивање султана кроз фетве, нарочито у 20. веку. Истовремено, скреће пажњу проф. Карађоз, терминологија шеријата се значајно преплиће са конституционализмом, нарочито у новијој историји.

2.3. Ванр. проф. др Марек Стари (*Marek Stary*) – *Wallenstein's disposition about the succession in the Dutchy of Frydlant*

Марек Стари, ванредни професор Правног факултета Карловог универзитета у Прагу, прво приповеда о почетку Валенштајна, Тридесетогодишњем рату у коме се Албрехт вон Валенштајн истиче по организационом таленту у тадашњој Чешкој краљевини.

Диспозиција из 1628. представља други документ те врсте, који се састоји од 51 савршено очуване стране, и садржи 44 одредбе (2 су раније избрисане). У документу се види подела на секције: 1) подршка католичкој вери (одредбе 3–6); 2) начин владања (одр. 7–19); 3) наслеђивање по линијама (26–41) – као прве ставља мушке наследнике, па онда браћу и рођаке, следећи су чланови породице католичке вероисповести, на крају су сродници из побочне линије његовога оца; 4) општа правила наслеђивања (26–41) – забрањује усвојенике, прописује старатељство; 5) завршне одредбе (42–46). Нису прописане санкције за непридржавање ових правила, а такође је очигледно и искључење жена из наследних редова.

Нацрт нове Диспозиције из 1633. остаје само као нацрт, јер је Валенштајн убијен 1634. године, са одобрењем цара Фердинанда II.

Друго *Keynote* предавање:

Eupatridae vs. Kakopatridae in Alceus' poetry: pedigree and bodily (im)perfection in the power struggle in archaic Lesbos

Ванр. проф. Атина Димополу (*Athina A. Dimopoulou*)

Атина Димополу, ванредни професор Правног факултета Националног универзитета у Атини, започиње своје предавање упознавши окупљене са Лезбосом: прво историјско помињање Лезбоса, налазиште првих трагова микенског присуства... Говори потом о краљу Маркару („од кога само краљ Пријам беше већи”), те о граду Митилени и чињеници да је то био најистакнутији културни и музички полис Грчке. Поштовали су и волели лепоту зарад лепоте и одржавали разне феште њој посвећене. Симпозијум се на Лезбосу јавља као нека врста античког књижевног клуба, где су се размењивале песме, политичке идеје и сл. Након приче о превратима, доласку демократије и грађанским ратовима улазимо у причу о Алкеју. Он као припадник аристократије (еупатрид) у грађанском рату због својих политичких ставова бива истеран из државе, и постаје познати песник, страствено пишући о грађанском рату.

Питакас из Митилене (640–568. п. н. е.) био је политичка опозиција песнику, и успиње се као изабрани диктатор њихове земље. О

њему Алкеј пише у својој песми „Држава” где га описује као некога ко има казан за стомак и прождире Лезбос. По многим прозивкама, песмама и сасвим отвореним вређањима Питакоса, видимо да је у тој тиранији постојала потпуна слобода израза коју Питакос није ограничавао. Прозива га Какопаридом, што значи „рођен од стране лошег оца, ниског социјалног сталежа”. Питакос је ипак изашао на крај са својим ниским сталешким статусом успостављајући значајне социјалне конекције и уз помоћ своје мудрости. Његова харизма, потпомогнута и браком са аристократкињом, доводи га до врха друштвене лествице, где су га чак еупатриди сматрали за еупатрида, иако то није био.

У рату који је повео против Атињана побеђује уз помоћ својих стратешких способности, а Алкеј, пак, показује да није дорастао херојима о којима пише – храбрим аристократама доброг држања и изузетне лепоте, јер кукавички баца штит током битке и бежи.

Питакос на крају бива запамћен као један од седам мудраца античке Грчке, пример мудрог човека који води битке умом, човека који је за собом оставио „мудре законе”, променивши дотадашњу историју острва, и силази са позиције моћи након десет година владавине.

Трећа сесија – (Правна и) политичка култура

(Председавала: ванр. проф. Атина А. Димопопу)

3.1. Марион Ровекамп (*Marion Rowekamp*) – *When women rule. Female parliamentarians in the Weimar Republic (1918–1933)*

Професорка историје са Мексичког колеџа Марион Ровекамп започела је своје излагање инспиративним цитатом једне немачке посланице: „Женама је коначно дато оно што им је неправедно ускраћено!”. Право гласа о ком је реч, за жене у Вајмарској републици било је новина. Постери по граду су анимирали жене да гласају, политичке партије убрзано уче жене о правима која им припадају. Свечана атмосфера и величанствен тренутак након миленијумске борбе за право гласа.

Тема излагања професорке Ровекамп била је, међутим, ближи поглед на то како су жене гласале и колику су реалну моћ имале. Партије центра углавном су сачињавале католикиње. Социјалдемократска партија мобилисала је жене склоније левичарским идејама. Укупно гледано, жене су претежно гласале конзервативно (под утицајем цркве и традиционалних модела мушких посланика).

Жене су углавном потенцирале теме дискриминације – слободу избора одеће, образовања и рада. Многе посланице улагале су додатни труд сматрајући да су изабране не само због идеологије, већ и због свог пола – то је главни подстрек за потенцирање тзв. женског

питања у парламенту. Ипак, жене су, каже Ровекамп, имале контрадикторан положај – уколико су биле успешне у својој професији, завређивале су поштовање зато што су „попут мушкараца”.

Како је време одмицало, женама је давано све мање значаја у политичком животу. Озлоглашена нацистичка партија уопште не кандидује жене. За потпуну еманципацију, жене ће морати да сачекају крај Другог светског рата и цивилизованији приступ људским правима и демократији.

3.2. Др Зафирис Никитас (*Zafiris Nikitas*) – *Trials on the stage: the German documentary theatre of the 1960s*

Зафирис Никитас, доктор позоришних студија на Аристотеловом универзитету у Солуну, причао је о утицају позоришта и сценског извођења одређених комада заснованих на суђењима за нацистичке злочине. Ови комади се појављују као један вид документарне позоришне режије која широј публици представља и случајеве и њихова судска решења на сцени. Наводи два најбитнија суђења: 1) Ајхманово у Јерусалиму (1961.); и 2) франкфуртско суђење за злочине у Аушвицу (1963–1965).

Наводи изузетан пример Хајнара Кипхарта који је режирао представу о Ј. Роберту Опенхајмеру 1964, базирану на Опенхајмеровим саслушањима из 1954; даље говори о представама Мартина Валзера, Ролфа Шнајдера, Ханса М. Ензенсбергера, чувеног Питера Вајса и другима. Ови су се људи служили директним изворним материјалима којима су успели да спроведу метаморфозу сцене у одређене суднице, чиме су поспешили дискусију јавности о питањима правде и њеним последицама. Исправно је назвати овакву радикалну сцену домом за поетичну и драматизовану правду, истичући њену корелацију са не само немачким, већ и америчким правним системом.

3.3. Проф. др Јасна Бачовска Недић и проф. др Огњен Вангелов – *Утицај јравне културе на ауторитарности владавине у јоси-социјалистичким земљама са осврћом на Републику Северну Македонију*

Професорка Јасна Бачовска Недић са Факултета „Јустинијан Први” Универзитета Св. Кирила и Методија, због оправданог одсуства свог колеге коаутора, сама је изложила виђење (врло актуелног) проблема односа правне културе и ауторитарне владавине у пост-социјалистичким земљама југоисточне Европе.

Излагање је започело детаљном расправом о самом појму правне културе. Као релативно нов појам у социологији права, правна култу-

ра обично подразумева разматрање броја и улоге правника у институцијама, положај судија и правосуђа уопште, став не-правника према праву и очекивања од правосудног система. Утицај правне културе на владавину права је несумњив, али није лако одредити тачну меру.

Према речима професорке Недић, један од главних проблема са ауторитаризмом у пост-социјалистичким државама је назадовање у владавини права, а са чим је директно повезан ниво правне културе. Премда је рад базиран на случају Северне Македоније за време владе Николе Груевског, Недићева истиче да проблем са ауторитаризмом немају само државе ван Европске Уније, већ и неке државе чланице (Мађарска, Пољска) које су прошле транзициони период.

3.4. Проф. др Даниела Блажевска – *Public speaking skills of a candidate*

Даниела Блажевска, професорка Правног факултета Универзитета Св. Кирила и Методија, изнела је тезу о „добрим” владарима као добрим говорницима, премда та корелација не важи и у обрнутом случају, тј. не стоји увек да су „лоши” владари лоши говорници. Проф. Блажевска износи идеју промене која настаје само у једној особи, која онда на себе преузима мисију да своју идеју спроведе до адекватне реализације, чак и када насупрот те особе стоји добар део света. Референце које иду у прилог дефинисању добрих владара, и владара уопште обично у себи садрже и битан елемент способности аргументисања и лепог излагања, изношења оних идеја које одређени народ треба да погурају ка напретку, наравно, на челу са владаром који би морао да стоји иза својих речи и покаже како оне изгледају на делу. Чак и данас, избор народних представника и даље се умногоме темељи на одређеним говорничким вештинама. Изложене су основе дикције, говора тела, искуства и самог знања које је потребно да се ти говори адекватно одрже, а ове вештине се подробније изучавају у самом раду.

Треће *Keunote* предавање:

How women became fit to rule

Проф. емеритус Вилијам Е. Монтер (*William E. Monter*)

Треће велико предавање, свакако једне од „звезда” конференције – проф. емеритуса Вилијама Монтера са Одсека за историју Колеца у Вајнбергу – имало је за циљ да публици приближи прихватање жене као владара у средњем веку.

Као кључни концепт за разумевање увођења жена у владавину, проф. Монтер истиче институт заједничког владања. Од позног

средњег века у Европи, са првим примером забележеним у Навари 1329. године, наследнице престола су се крунисале заједно са својим мужевима. Заједничко владање је, дакле, архаичан институт, са заједничким крунисањем у својој суштини. Аналогно венчању које је сматрано светом тајном, крунисање је био неопходан чин „формализације” заједничке владавине у којој ће и жена моћи да има удела на, начелно, равноправним основама.

Разлоге за овакво резонување у средњем веку проф. Монтер налази у томе да је брига за опстанак династије била увек актуелна – не удати се, значило би не наставити династију. У средњем веку, тек спорадично се срећу самосталне владарке – попут Јоване I Напуљске, о којој је било доста речи.

За разлику од мушких владара, жене су врло ретко имале више бракова. Као значајан изузетак Монтер истиче Марију Стјуарт, краљицу Шкотске, која је имала чак три брака. Идући у новију историју, публика је о владаркама слушала шетњом кроз Сицилију, Португал, Кипар, Навару, Белгију, Мађарску и Пољску.

Све до 18. века мужевци владарки су имали значајну улогу у владању. Инспиративно предавање закључено је разматрањем нововековног односа према владаркама, где либерално-демократске државе нису биле нарочито наклоњене привилегијама владара, тим пре ако би ти владари биле жене, до чије политичке еманципације још задуго неће доћи.

Четврта сесија – жене као владарке

(Председавао: проф. емеритус Вилијам Е. Монтер)

4.1. Др Данијела Стефановић – *Sobekneferu (c. 1760–c.1755 BCE), first female ruler in ancient Egypt – an overview of legitimacy of her rule*

Др Данијела Стефановић, професорка историје на београдском Филозофском факултету, говорила је о Собекнеферу – првој владарки старог Египта. Она је била једна од четири владарке Египта (поред Хатшепсут, Таусрет и Клеопатре VII). Са сигурношћу се може рећи да је владала нешто више од десет месеци, но свакако је уврштена у најзначајније спискове краљева старог Египта. Собекнеферу није владала уместо (преминулог) мужа, нити заједно са њим; она је прва и једина египатска владарка која је наследила престо самостално.

Значајне контроверзе ствара питање пола Собекнеферу. Према визуалним приказима, могло би се посумњати у њен пол. На статуи која представља њен торзо у природној величини (налази се у Лу-

вру), комбинују се и мушки и женски елементи. У различитим изворима, о њој се говори и у мушком и у женском роду.

Професорка Стефановић објашњава да другачије и није могло бити – иако несумњиво жена по рођењу, она је у политичком и идеолошком контексту посматрана као мушко. Таква је била владајућа догма о владарима, ради чијег поштовања и, следствено, легитимације власти Собекнеферу, ова владарка се морала приказивати са елементима мушког пола.

4.2. Проф. Мирјана Мишкић – *Agrippina the Younger: empress that never ruled*

Проф. др Мирјана Мишкић са Правног факултета Универзитета у Бањој Луци говорила је о једној од најконтроверзнијих личности Римског царства. О Агрипини, жени која је уједно Неронова мајка, Клаудијева жена, Калигулина сестра и Германикова ћерка, сазнајемо најпре од Тацита. Биографски подаци о њој говоре да је то свакако била жена изузетних способности, са огромном жељом за влашћу.

Будући да је тадашњи Рим спречавао жене да наследе престо, Агрипина је морала тражити алтернативни начин да управља царством. Разуме се, тај начин је подразумевао мушкарца као формалног владара. Њено „мешање” у сфере јавног живота где женама према праву и обичајима није било места, оцењено је од историчара врло негативно. Тацит каже да је њена удаја за Клаудија била скандал, те да је до ње дошло прорачунато, будући да је Агрипина схватала да титула „августе” не може доћи сама од себе. Иако сама није могла да влада, на „избор” владара је и те како могла утицати – отровавши Клаудија, довела је Нерона на власт.

Иако ни изблиза није без мана, њене способности засигурно су је квалификовале да влада боље него Калигула или Нерон – но од тога ју је делила само чињеница да је женско.

4.3. Др Мелина Рокаи – „*La Reine Manquant*” и „*Le Roi*”: *Margaret Beaufort (1441/3–1509) и Anne of France (1461–1552)*

Др Мелина Рокаи са Одсека за историју Филозофског факултета Универзитета у Београду истраживала је пол као препреку доласка на престо кроз примере Маргарет Бофорт и Ане Француске.

Публику је увела у историјски контекст времена живота ове две жене. Маргарет Бофорт живела је у времену Ратова ружа, када у Енглеској нису постојала јасна правила наслеђивања престола. У време када се Маргарет одрекла свог места у наслеђивању престола у име свог сина Хенрија Тудора, није било закона који уређивао такву си-

туаџију. У принципу, примењивало се правило примогенитуре. Супротно би се помислило по оспоравању права на престо Матилде (12. век), мада се то, сматра Рокаи, може гледати пре као изолован случај.

С друге стране, у слично време је у Француској оспорено право на престо Ани Француској, путем законске дисквалификације која је налагала да жене не могу бити владари. Упркос закону и обичајном праву, Ана је ипак владала Француском више година, за време малолетства Шарла VIII (њеног брата), али у сваком случају нити она, нити њена ћерка није могла наследити престо по смрти свог брата, који за собом није оставио наследнике.

4.4. Проф. др Игор Милинковић –

A shift toward equality in royal succession in European monarchies

Проф. др Игор Милинковић са Правног факултета Универзитета у Бања Луци започиње своје излагање са општим информацијама о монархији и изузетком изборне монархије, ширећи даље идеју о избегавању правних и политичких одговорности монарха.

Професор се онда дотиче концепта демократског легитимитета монархије, где влада принцип по коме краљ не може да дела на своју руку („*the King cannot act alone*”).

Прошао је кроз моделе краљевског наследства: 1) Салијско право; 2) Низоземско-Аустријски модел (где ћерке могу добити титулу у одсуству мушких наследника); 3) Кастиљски модел.

У модерном свету: представљен нам је Закон о наслеђивању из 1980, док Законом о наслеђивању Круне УК-а (2013) пол и католичка вера губе на значају у стављању одређеног наследника/це у предности у односу на другог/у. У Шпанији, Монаку, Лихтенштајну важи начело мушке примогентуре. У Јапану, пак, по старом империјском закону из 1947. у наследству учествују само мушкарци.

На крају је професор Милинковић истакао како је прилагодљивост у ствари кључ преживљавања европских монархија.

Пета сесија – Родна једнакост у управљању

(председавала: доц. др Нина Кршљанин)

5.1. Пантелис Халкијас, МА (*Pantelis Chalkias*) – *Women fit to rule in Aristophanes “Lysistrata”*

Излагање Пантелиса Халкијаса са Правног факултета Аристотеловог Универзитета у Солуну започето је пре свега увођењем у свет античког грчког доба, у историју Пелопонеског рата, у годину 410.

када је Аристофан представио свој нови комад. Овај комад, „Лисистрата”, представљен је у току фестивала посвећеног богу Дионису.

Поставља се питање о подобности жена Атине класичног доба да управљају. Помињу се као кућепазитељке (*ikos*), помиње се такође и њихово управљање кућним приходима. На то се надовезује прича о Лисистрати, која једне вечери скупља друге жене и са њима се свечано заклиње да ће заједно изнаћи начин да заврше Пелопонески рат. Кроз на први поглед мизогино представљање жена, Аристофан је у ствари представио главне слабости тадашње демократије, које су заправо слабости самих грађана.

Аристофан вешто кроз слику потлачених, обесправљених жена тога доба, показује њихову храброст и интегритет; иако ниског друштвеног положаја, те жене преузимају на себе одговорности вођства, мотивисане не експлоатацијом моћи, већ племенитим циљем спасења Грчке. Аристофан овим делом шаље занимљиву поруку у којој слободу представља преузимање одговорности.

5.2. Ванр. проф. др Фјодор Веселов (*Fedor Veselov*) –
Alexander the Great, Ivan the Terrible and the gynarchy:
towards the sources of the first letter of tsar Ivan IV to Andrei Kurbskii

Професор са Државног универзитета у Санкт Петербургу, др Фјодор Веселов, своје излагање у коме ће спојити врло удаљене епохе почиње цитатом из Првог писма цара Ивана IV Андреју Курбском: „Пророк је рекао: авај човеку којим управља жена, авај граду којим владају многи владари.”

Читаво излагање, заправо, трага за извором ове „пророчке” изреке. Неки истраживачи су дошли до недовољно убедљивих закључака да је цитат компилација више изрека из Старог Завета. Уверљивија верзија приче каже да цитат потиче из српске верзије Александриде. Само у српској верзији овог текста налази се следећа епизода: жена која моли Александра да казни њеног мужа смрћу, од Александра добија одговор: „Авај човеку којим управља жена, авај земљи којом управља жена, о! авај граду којим жена управља!”

Честа тема средњовековне уметности је женска злоба. Нису реткост извори који жену окривљују за пропаст великих личности – Соломона или Александровог оца Филипа, или пак градова попут Троје. Ту је, наравно, и Евина „непослушност”.

Веселов закључује да, иако се у средњовековној уметности види снажан осећај отпора према владавини жена, цитат који користи Иван Грозни има искључиво реторичну функцију.

5.3. Др Ки Вон Хонг (*Ki-Won Hong*) –
*Paradox of Deborah in the protestant opposition
to gynecocracy in sixteenth century France*

У онлајн форми нас је др Ки Вон Хонг, предавач на Корејском универзитету у Сеџонгу, прво упознао са судијом Дебором, представљајући њено место у Светом Писму. Помиње је као „судију и повратитељку Израела” смештајући је изнад Елизабете I. Главни део излагања односио се на Франсоа Отмана (1524–1590) као једног од најутицајнијих протестантских теоретичара и теолога 16. века; његова становишта о Дебори су изузетно занимљива, јер га убацују у парадоксално размишљање о Божијој вољи да се изабере жена за судију, повезујући целу ситуацију Француске тога доба – гинеократијом. Строго се противио уделу жена у власти, политици, највише због догађаја који су резултирали Вартоломејском ноћи, иза које је стајала Катарина ди Медичи. Отманов закључак је био да је била Божија воља да Дебора заузме место ослободитељке Јевреја, и да није владано том земљом од стране ње, нити разума, нити вољом људи, већ чисто и једино Божијом вољом. Кроз доктрину Филипа де Монреја (1549–1623) који признаје Дебору, Калвиново интерпретативно решење и, са друге стране, апсолутно противљење гинеократији Џона Нокса, Ки-Вон Хонг је довео до бољег разумевања протестантске мисли у Француској тога доба на тему односа мушкараца и жена у политичкој сфери.

5.4. Ванр. проф. др Христина Рунчева Тасев и
ванр. проф. др Катарина Шапкова Коцевска –
*Electoral representation of women on national and local level:
are women fit to govern in the Republic of North Macedonia?*

Две професорке са Правног факултета Универзитета Св. Ђирила и Методија, Христина Рунчева Тасев и Катарина Шапкова Коцевска, изложиле су македонски случај доношења одлука у Парламенту и на локалном нивоу, и указале на и даље велики недостатак жена на тим позицијама власти.

Показале су да иако постоје одређени закони који захтевају нпр. да жене чине 30% кандидата партијске листе (по закону из 2002) ипак те жене заврше на дну листе, те тако и без места у законодавном телу. Надају се даљем кретању ка циљу који подразумева равноправну заступљеност (50–50%) представника и представница у телима која доносе одлуке у држави. Потпора овој причи је учвршћена статистиком, кроз коју се провлаче чињенице да су током година у 81

општини градоначелници били: '05. год. 2 жене; '09. године су били све мушкарци; '16. год. достиже се највиши број од 6 градоначелница (што чини 2–6%). Такође, пре увођења законских квота, од 1994. до 2002. број жена се у изборним циклусима кретао од 4 до максималних 20, да би 2016. достигао максималан број – 45 од 120 мандатара. Једино локалне скуштине прате минималне законске квоте од најмање 30% представница у локалној самоуправи. Закључујући своје излагање, наводе да није непознато да веће присуство жена у представничким телима даје женама могућност да се даље боре за своја права и унапређење социјалних политика, здравства, просвете...

Четврто *Keynote* предавање:

Medicine in the service of political calculation in Byzantium

Проф. др Петер Шрајнер (*Peter Schreiner*) и
проф. др Изабел Грим-Штаделман (*Isabel Grimm-Stadelmann*)

Петер Шрајнер и Изабел Грим-Штаделман су своје врло интересно излагање медицинских утицаја у Византији поделили у пар секција.

У првом делу су говорили о Јустинијану II и његовом повратку на власт уз помоћ својих лекара, постављајући тезу да питање владаревог физичког изгледа није стање *sine qua non* већ је свакако субјект политичких калкулација. Даље је било речи о византијском поимању физичких недостатака владара као препреци у очима јавности, поготову на примеру недостатка носа као највидљивијег симбола „обожавања”. Било је говора и о моћи којом су располагали медицинари царава, који су имали прилике да отрују или онеспособе владаре који су сматрани неподобнима.

У другом делу је било говора о карактеру и статусу византијских царава. Јован II Комнин умире од ране задобијене у сумњивој незгоди током лова, где бива погођен отрованом стрелом (што је поткрепљено конкретним датумима забележеним за овај догађај), а наслеђује га Манојло I Комнин. Вилијам од Тира бележи могућност ампутације царева руке, што је цар одбио уз речи како је недостојно да Римско царство буде вођено једном руком.

У трећем делу је било приче о царском здравству, где су се професори наравно окренули Алексију I Комнину и његовој ћерки Ани, која је у невероватном обиму допринела описивању и изучавању тадашњих бољки и техника, поготово гихта.

У четвртном делу су побројана разна обољења и последице тих обољења на византијске царе. Нека од њих су: старост и деменција која је прати; психичке болести као што су депресија и манија; епилепсија као неуролошка болест; разне инфекције, ратне озледе, итд. Забележено је оно што је данас познато као Паркинсонова болест код царице Зоје.

У петом делу су обрадили свргавања и физичке казне, међу којима су најизраженије биле разне врсте сакаћења, којим су обележавани свргнути цареви и они који су починили неке тешке преступе. Набројали су такође више релевантних извора који нам служе за описе метода и начина ослепљења, као што су и навели цареви који су били ослепљени.

У шестом делу је било речи о годинама владара и њиховим крунисањима, где је најбитнији био елемент зрелости. Веровало се да девојчице sazревају са 12, а дечаки са 14 година; само је пар пута био случај када су деца млађег узраста морала да преузму круну, а некада чак и да се боре против својих старатеља као својеврсних узурпатора.

Шеста сесија – Инвалидитети и слабости

(председавао: проф. др Петер Шрајнер)

6.1. Ванр. проф. др Јоанис Ксидопулос (*Ioannis Xydopoulos*) – *Philip III Arrhidaios, king of Macedonia. A puppet king?*

Јоанис Ксидопулос, професор на Аристотеловом универзитету у Солуну, на Факултету за историју и археологију, већ у самом почетку свог излагања доноси једну измену у свом наслову. Он уклања знак питања, дајући јасан закључак још у уводу да је Филип био неподобан владар, и краљ марионета. Знамо да је син Филипа II, не знамо ништа о његовом детињству. Након Александрове смрти у Вавилону, проглашен је за краља уз његовог сина, који је био беба. Полусестра Александра Великог је ускоро након проглашења понудила своју ћерку Еуридику као адекватну жену за Филипа III, и тај брак је имао подршку македонских трупа. Убрзо након венчања у Азији, главни камп се са краљем и свитом враћа у домовину; не зна се колико је у Македонији Филип стварно деловао као владар. Због краљеве болести, како кажу извори, поставили су Александровог генерала Полиперхона за старатеља Александровог сина. Еуридика преузима контролу над краљевством, а након неког времена су порасле тензије између два Александрова наследника тј. између Александрове мајке Олимпије која је владала као регент свом унуку, и Еуридике која

је управљала стварима уместо свог неспособног мужа. Македонска војска прелази на страну Александрове мајке, а Филип III и Еуридика бивају заточени. Олимпија 317. године п. н. е. даје наређење да се Филип III убије, а Еуридику терају на самоубиство.

Сви извори указују на то да је Филип III био ометен у развоју, Плутарх говори о детињастом понашању, ниској интелигенцији, али ипак има говора и о његовој благости, и могућности да обавља једноставне јавне церемонијалне дужности. Увек је имао некога као старатеља, и у својим акцијама је увек наводно делао по наговору других, и под њиховим вођством. Закључак је да Филип није био ништа друго до марионета људи који су га користили за остварење сопствених циљева.

6.2. Ванр. проф. др Милош Станковић – *Baldwin IV the Lepper – fit to rule, but unfit to live long enough*

Милош Станковић, професор правне историје на Правном факултету Универзитета у Београду, отвара своје предавање општим детаљима из живота Балдуина IV и његовог одрастања у Јерусалему.

Још од детињства, када је као дете приликом игре био озлеђен, Балдуин није осећао бол, што је указало на његову издржљивост али и на касније установљену утрнутост руке и немогућност осећаја у тој руци. Ово је сам почетак његове сумње на оно што ће се касније испоставити као губавост. Ову је болест открио његов учитељ Вилијам од Тира, који бележи своје чуђење због проглашења младог принца за краља након очеве смрти, баш због чињенице да је његова болест била свима позната. Разлог томе би могла бити немогућност потврђивања дијагнозе. Али ипак је као командант повео своју војску на Саладинове трупе и однео победу иако је имао само једну руку. Оснажио је и положај својег краљевства у спољној политици, вешто се борећи против свега, а уједно полако губећи битку у своме телу; био је краљ који је имао несрећу да буде губавац, и губавац који је имао срећу да буде краљ. Његова је заоставштина краљевство које је ојачало економски и задржало територију, а лично је виђен као неко ко колико год физички неподобан, психички је био и више него подобан да успешно влада.

6.3. Константинос Дијадос, МА (*Konstantinos Diados*) – *Deformity as a qualification: the case of Byzantine court Eunuchs*

Константинос Дијадос, мастер студент Факултета историје и археологије Аристотеловог универзитета у Солуну, говори у уводу о трансформацији евнуха у моћну политичку елиту Византије, али

ипак неподобних да буду нешто више од саветника цара. Закон Константина Великог из 337. забрањивао је кастрацију и одузимао роба и власништво онога ко почини овај криминални акт, а ако се зна особа која је кастрацију физички спровела у дело, следила јој је смртна казна. Јустинијанова Новела 142 из 558. године је прописивала кастрацију као могућу санкцију за починитеље, Лав VI Мудри је прописивао смртну казну за илегалну кастрацију, итд.

Кастрација је била изузетно исплатива за оне који су је спроводили (у злату), иако је подлегала кривичном гоњењу. Кастрација је прописивана и спровођена од стране државе као казна за кривична дела: 1) кастрације; 2) бестијалности; 3) педофилије; 4) хомосексуалности. Разлози су могли бити и медицинске природе, као и политичке.

У једном моменту је почео да расте број евнуха у царству јер је било очигледно да се евнусима пружају боље могућности за социополитичко напредовање. У византијском Тактикону наводи се да су евнуси имали почасне титуле, резервисане специјално за њих. Али у касном византијском периоду њихова моћ слаби, иако су и даље присутни на двору Комнина. Њихове тежње ка стицању све веће моћи, поготово при крају 11. века, на крају доводе до њиховог пада.

Пето *Keynote* предавање:

Crimen laesae majestatis: fit or unfit to rule?

Емерита проф. др Калиопи Бурдара (*Kalliopi Bourdara*)

Калиопи Бурдара, емерита професорка Правног факултета Универзитета у Атини, направила је мали преглед ове, како каже, огромне теме – *crimen laesae majestatis*. Трон у Византији није био наследан, што је значило да је свако могао да влада, без обзира на пол (нпр. Ирина Атињанка, постала је царица 802. године, након ослепљења њеног сина) или порекло (нпр. цар Василије Први Македонац, који је до царске титуле стигао од обичног кмета). Примери Зоје и Теодоре у 11. веку, које су биле подобне да владају као последње у лози Македонске династије, показују нам да су жене имале једнаку могућност за успон на трон уколико испуњавају критеријуме који су потребни и цару, али је царица била ипак изузетак, а не правило.

У облику који нам је познат данас, устав није постојао у Византији; уместо устава имамо легислативни текст из 9. века – Епанагогу (885–886), која детерминише одговорности световне власти и одвојене одговорности духовних достојанственика. Садржи и клаузуле које регулишу администрацију. Други део се бави карактерис-

тикама, квалитетима које неко треба да има да би био цар: 1) добар према свим својим подређенима, не кажњава водећи се својим осећањима већ објективно; 2) да надгледа и поврати све изгубљено; 3) мора да се носи и дела мудро; 4) да буде православне вере, да се придржава свих закона светих списа; 5) мора да има на уму законе града када прави своје интерпретације, тумачења закона, када је у сумњи мора да искористи оно тумачење које је у корист народа; 6) ако нема закона мора да поступа по обичајима, а ако нема њих, онда најближе по захтевима случаја и да не нуди интерпретације које се противе већ писаним законима, итд. Има дужност да се понаша као отац земље, да је штити и поврати изгубљену земљу. Ако се цар носи по свим горе наведеним и другим правилима прописаним у Епанагоги, онда је подобан да буде и остане владар, сигуран на трону и чуван од стране Бога.

Сваки акт против цара је био акт против Бога, јер се тиме вређао избор Божији. Овај злочин је *crimen laesae majestatis* и постојао је посебан закон за овај акт, прописан у Пандектама 48.4.3 и 49.16, Еклоги 17.3, Василикама 60.51.34 – санкција је била смрт или тешко прогнанство. У пракси су санкције биле блаже, није било смртне казне, већ је главна била ослепљење или сакаћење. Али ослепљење ипак доминира за злочине светогрђа, а по интерпретацији Василика (60.36.1 – секција која прописује ослепљење) због повезаности са Богом акт против цара је био сматран за злочин светогрђа. У Византији се неформално подразумевало да ослепљена особа постаје неподобна да влада, и тако бива уклоњена као потенцијални будући цар. Након ослепљења је обично и конфискована имовина. За ову казну има много примера; Константин V је почетком своје владавине (743) ослепио свог највећег противника, његову децу, и командира који је стао против њега, са намером да се обезбеди од покушаја да му се претолме престо. Василије I након доласка на престо, користећи се многим легалним и нелегалним радњама, ослепљује свог противника, а постојала је могућност да то уради и сопственом сину, Лаву, којег ипак спашава патријарх. Константин VIII у својим касним годинама, након смрти савладара и брата Василија II, параноично ослепљује све за које је сумњао да су били против њега, тако је онеспособио већину великих и моћних породица.

Још једна казна је била кастрација, која такође оставља санкционисане без могућности присвајања царског звања, углавном је извршавана над збаченим царским породицама чинећи их безопасним. Такође је практикована и „казна” замонашења свргнутих царских породица.

Седма сесија – Политика и моћ

(Председавала: емерита проф. др Калиопи Бурдара)

7.1. Александар Симић, МА – *Athenian tyrants in Hellenistic and Roman periods: challenges to power*

Александар Симић са Одсека за историју Филозофског факултета Универзитета у Београду бавио се питањем изазова с којима су се сусретала три тиранина хеленистичког и римског периода.

Симић је проучавао случајеве Деметрија Фалеронског (317–307 п. н. е.), владара Атине под окупацијом Македонаца, те Аристиона, кога неки извори називају Атинионом (88–86 п. х. е.), тиранина блиског понтском краљу Митридату VI. Трећи случај бавио се Иродом Атиком (101–177 н.е.), познатим атинским тиранином, који је био учитељ и пријатељ Марка Аурелија.

Свој четворици тирана заједничка је била зависност од неког, по рангу вишег владара. Такође, сви они су се суочавали са унутрашњим проблемима – оптужени од стране својих суграђана да су тирани, бранили су се на различите начине. Њихов положај био је нестабилан не само због унутрашње опозиције, већ и због спољашњих претњи по, пре свега, њихове „покровитеље”. Уз детаљну анализу политичких околности владавине сваког од ових тирана, Симић долази до закључка да је сваки тиранин почев од Александра Великог морао рачунати са неком „вишом” инстанцом да би дошао на власт и на њој опстао – појава која је непозната класичном периоду грчке историје.

7.2. Томас А. Компос, МА – *The legal system of classical Athens as a catalyst for political persecution: the impeachment of Alcibiades*

Томас Компос, мастер са Демокритовог универзитета Тракије, публици је говорио о славном атинском војсковођи Алкибијаду. Објашњавајући јавну функцију у Атини, на самом почетку је истакао врло важну поенту – положај генерала је у себи садржао комбиновану војну и политичку контролу. Грци су за генерале бирали харизматичне политичке личности, али не науштрб квалитетног управљања војском.

Правни систем Атине је предвиђао многе процедуре зарад провере подобности за обављање функције генерала. Ти поступци су подразумевали испитивање прошлости кандидата, као и његовог морала и карактера. Крајња демократичност атинских избора контролисала је вршиоца јавне функције пре избора, за време мандата, али и након истека мандата.

Из добро познате приче о Алкибијадовом животу, Компос сматра, треба извући важан закључак о атинској демократији: премда несумњиво демократски механизам, контрола над јавним функцијама имала је и своју врло негативну страну – уз мало (више) злонамерности, лако је доводила до неправде – сасвим супротно атинским идеалима.

7.3. Др Милан С. Димитријевић – *Didius Julianus, the Roman emperor who assumed the purple by giving the best offer on the auction for the throne*

Да су за конференцију заинтересовани историчари и стручњаци из сродних области није било изненађење, али др Милан С. Димитријевић из Астрономске опсерваторије Београда својим присуством показао је да љубав према историји не познаје границе струке.

Димитријевић је говорио о једном врло необичном случају. Од свих начина да се дође на престо, Марко Дидије Север Јулијан одабрао је један од најоригиналнијих. Кратка владавина овог чудног човека, од свега 66 дана, започела је оног дана када је успео да придобије подршку преторијанске гарде. Наиме, након што је његов претходник Пертинакс убијен од тих истих преторијанаца, престо је остао упражњен. Два богата човека, Сулпиције и Дидије Јулијан постали су претенденти. Преторијанци, у жељи да добију што више новца, направили су по Димитријевићу, неку врсту аукције. Разуме се, победио је Дидије Јулијан – наводно је сваком војнику понудио по 25.000 сестерција.

Засигурно не без контроверзи, историјско сведочење о овом догађају о коме пишу Касије Дио, Елије Спартијанус и Иродијан, било је предмет тумачења др Димитријевића.

7.4. Проф. др Маријам Кхартишвили (*Mariam Chkhartishvili*) – *The “unfit” royal heirs in ancient and medieval Georgia*

О теми која је већини присутних била готово непозната, а уједно врло занимљива, говорила је професорка др Маријам Кхартишвили са Факултета друштвених наука Државног универзитета у Тбилисију.

Професорка је слушаоце упознала са самим настанком политичке историје ове земље. У време Александра Великог, један његов војсковођа, Азон, прогласио се краљем једне грузијске државе (Картли) по праву наследства које своје крајње исходиште има у Богу Сунца. Међутим, владар који ће га збацити са трона, Фарнаваз, тврдиће да је збацивање успело управо зато што је миљеник – Бога Сунца. Да би учврстио свој положај, он ће увести нову религију у којој је он Бог лично.

Наслеђивање се вршило по правилу примогенитуре, а жене су такође наслеђивале трон у случају да нема мушких потомака. Упркос божанском праву на власт и јасним правилима наслеђивања, поједини легитимни наследници су се сматрали неподобним – често са аргументацијом сличном оној коју је користио Фарнаваз када је збацио претходног краља. Судбине наследника неправедно збачених због „неподобности” обележиће многа историографска дела Грузије.

Осма сесија – Легитимитет и правне тврдње

(Председавала: проф. др Маријам Чкартишвили)

8.1. Др Срђан Пириватрић – *Acceptance and rejection of emperors in the Byzantine civil war of 1341–1354*

На још једну тему из неисцрпне византијске историје говорио је др Срђан Пириватрић са Византолошког института Српске академије наука и уметности. Реч је била о турбулентном периоду Византије који је уследио након смрти Андроника III Палеолога.

У борбе око престола била је укључена, посредно или непосредно, свака значајнија личност тадашњег доба. Трагични грађански рат водио се између присталица Андрониковог малолетног наследника Јована, у чије име би требало да влада царица Ана и васељенски патријарх Јован XIV Калекас као епитроп, уз подршку Алексија Апокавка – и Јована Кантакузина, самозванца који се издавао за заштитника легитимних наследника од претензија Алексија Апокавка.

Пириватрић је образложио различите политичко-филозофске и теолошке погледе на легитимитет и легалитет владавине. Тема је блиско везана за нашу историју, будући да је и Стефан Душан био укључен у конфликт. Уз то, разуме се, владајуће становиште византијских ауторитета било је релевантно за сваку државу која је са Византијом долазила у контакт.

8.2. Сопио Кадагишвили, МА (*Sopio Kadagishvili*) – *Prince Demetre (Demna) in Georgian historiography*

Сопио Кадагишвили, мастер студент на Институту за историју и етнологију „Иван Јавакхишвили”, отвара своје излагање уз средњовековне грузијске изворе и даје општу слику Грузије у средњем веку. Колико год грузијски краљеви прихватили одговорност да испуне духовне атрибуте, буду јаки ратници који не поистовећују себе са божијом светлошћу већ пред њом клече, ипак је било момената када су и они подлежали борби око престола. У златном добу Грузије (11. век) када краљ Дмитар и његов син, краљ

Давит, умиру, Дмитров млађи син Гиорги III ступа на престо, док иза Давита остаје веома млади принц Дмитар (Демна). Демна ипак диже војску да свргне свог стрица са престола, али тај отпор бива сломљен, а Демна заточен, мучен и ослепљен.

Главни проблеми историографије се појављују након тога, зато што у наредних 700 година имамо само једностране податке о овом догађају, где је Демна представљан у лошем светлу, а тек 1892. се поставља питање о његовој легитимности. Сматран је нелегитимним због тога што су неки сматрали да је његов деда, стари краљ Дмитар, желео да Гиорги наследи престо, а уз то се на Демну гледало као неподобног владара и због тога што је за жену узео жену из народа, а не племићку крв. И даље о овом случају има дебата, али би требало преиспитати гледиште по коме је Демна био неподобан да буде владар, а не слепо га прихватати из извора који су настали у време владавине Гиоргија и касније његове кћери краљице Тамаре.

8.3. Др Насер Микаелен-Габријел (*Nasser Michaëlene-Gabryel*) –
*Comparative study of political history and cultural anthropology
on royal authority and monarchical power*

Насер Микаелен-Габријел, доктор романистике на Универзитету Ла Рошел, прави компарацију између више монархијских наратива у Европи средњег века. Између осталог, дотиче се хришћанских монархијских моћи и, насупрот њима, муслиманских царстава. Унутар самог вођења царства у исламским земљама дотиче се теоријских концепата нормативног реда и политичког реда, као и њиховог међусобног конфликта и надограђивања.

Неопходно је спровести компаративну анализу нашег знања о политичком реду и повезаности са политичком културом. Укрштајући улоге религије и националности, која тада игра мању улогу, добијам монарха који мора бити у прихваћеној вери земље којом управља, уз то се краљ мора у својој побожности придржавати стриктних стандарда које диктирају Држава и Црква. Арапски владари, посматрајући утицај, харизму и ауторитет владара Кастиље и Француске долазе и до своје фигуре „Мудрог краља”, на коју се у том добу већина краљева Запада угледа (по даљем угледу на Соломона).

8.4. Др Наталија Туригина (*Natalia Turygina*) –
*“Knight-king”: king Aleksandar I Karađorđević on the protection
of Russian emigration in the 1920s and 1930s*

О интензивним историјским везама Русије и Србије говорила је др Наталија Туригина са Државног универзитета у Санкт Петербургу. Њено излагање бавило се односом краља Александра I Ка-

рађорђевића према руским емигрантима у Краљевини СХС, односно Југославији двадесетих и тридесетих година прошлог века.

Уточниште у нашој држави нашло је око 40.000 руских (углавном политичких) емиграната. Туригина је детаљно образложила благонаклоност политике краља Александра према руским досељеницима. Обезбеђени су адекватни економски, образовни и културни услови за њихов живот. Иако Србима добро познато, подсетила је на значајне доприносе руских досељеника нашој држави.

Након смрти краља Александра, Руси су непрестано повлачили паралеле са убиством Романових, те су и југословенског краља сматрали мучеником. За многе нов податак био је да су руски емигранти у Кини саградили капелу у спомен краљу Александру и цару Николају II у Харбину. Нажалост, није сачувана до данашњих дана.

Шесто Keynote предавање:

Biblical hermeneutics of disruption: the dissonance between political power and divine grace in the order of succession as a moral warning for the rulers

Проф. др Јоанис Пападопулос (Ioannis Papadopoulos)

Још један грчки излагач, проф. др Јоанис Пападопулос са Македонског универзитета у Солуну, говорио је на врло комплексну тему коју је обрадио мултидисциплинарно.

Пападопулос добро уочава да је проблем (на први поглед) „неправилне” смене владара у Библији живо заступљен. Како Стари, тако и Нови завет обилује примерима преузимања власти од стране оних који прекидају дотадашњи континуитет. Понекад се крши правило примогенитуре међу самим наследницима, а понекад престо преузима неко ко није ни улазио у разматрање. Пападопулос истиче да је оваква могућност створена управо због Божијег благослова. Континуитет и сигурност најчешће заиста јесу по Божијој вољи, али исто тако по Његовој вољи (односно допуштењу) може доћи и до „нелегитимне” промене власти.

Моменат нестабилности који овакав, за човеков разум несхватљив поредак ствари носи, према Пападопулосу, могао је служити као упозорење владарима. Уздајући се у Божију вољу, владар је над собом имао неку врсту Дамокловог мача, који може пасти кад год владавина престане бити Богу угодна. У оваквом стању, владари ће се придржавати Божијег закона: милосрђа, љубави, умерености и уздржања. Пападопулос истиче понашање владара као још један парадокс – углавном плашећи се да не остану без власти, они чине добро

људима, додатно легитимишући своју власт пред тим истим људима. Ипак, владари морају бити трезвени, јер је Божија воља у Библији често недокучива, а за владаре сасвим сигурно непредвидива.

Користећи херменеутику и врло убедљиве теолошке, али и филозофске аргументе, Пападопулос је слушаоце подстакао на размишљање о овој теми која помера границе познавања Библије и поклекла власти.

Девета сесија – Наслеђивање

(Председавао: проф. др Јоанис Пападопулос)

9.1. Др Зураб Таргамадзе – *Controversy in the Georgian royal family in 11th–12th centuries and the false testament of David the Builder*

Грузија као тема је већ са првим предавачем заинтересовала слушаоце, а о средњем веку ове старе државе говорио је др Зураб Таргамадзе са Института за историју и етнологију „Иван Јавакхшвили”.

Тема овог предавања смештена је у златно доба грузијске историје – дванаести век. Прва контроверза тиче се доласка на престо Давида Градитеља (Давида Грузијског). Не слажући се са политиком свог оца према Селџуцима, Давид преузима ствар (престо) у своје руке. Међутим, права контроверза везана за овог, по многим најславнијег владара Грузије је тек уследила. Грузинима врло добро познат документ, назван Тестамент Давида Градитеља, предмет је озбиљних контроверзи. Њиме је, наводно, предвиђено да престо наследи не само прворођени, већ и другорођени Давидов син. Научници се углавном слажу да је тестамент настао након Давидове смрти.

Излагач у свом раду трага за одговором на питање ко је, када и зашто кривотворио тестамент Давида Градитеља.

9.2. Проф. др Маријана Цибранска-Костова и

Проф. др Иван Билиарски – *Усвојење и њодобносѝ за владање: ѝравне и линѝвисѝичке ѝерсѝекѝиве у средњовековној Буѝарској*

Професор са Бугарске академије наука, Иван Билиарски, започиње своје излагање са појмовима усвајања у Риму (примери Октавијана, који је био усвојен, и који је усвајао, све до Диоклецијана), па касније у Византији, и са њиховим правилима укратко. Скренувши пажњу на Јустинијанову Новелу 24. прешао је на генерални циљ усвајања, и на духовни садржај самог усвајања, као и на даљи религиозни карактер наставка линије у хришћанству. Поставља питање о наслеђу династија у Источном царству, и прелази на Бугарску у 13. веку.

Редак случај у бугарској историји чини усвајање Јакова Светислава од стране царице Марије Палеологине Кантакузине, што је директно везано за појам наслеђа моћи. Намера царице је, додуше, била не да обезбеди престо Јакову, већ своме младом сину Михаилу Асену. Јаков је усвојен од стране царице, али не и од стране цара, који је тада био хендикепиран; тај инвалидитет га није спречавао да влада, иако је представљао могући проблем темељима царске моћи и потенцијалну неподобност. У Бугарској историји је Јаковљево име повезано са чињеницом да је Номоканон Св. Саве копиран у Бугарској и послат даље у Кијев.

9.3. Доц. др Нина Кршљанин – *Fit for a regent?*
Princess Milica as a ruler during her son's reign

Професорка Нина Кршљанин са Правног факултета Универзитета у Београду отвара своје предавање кратким историјским уводом у касни 14. век у Србији, Косовску битку, и смрт цара Уроша који умире без наследника. Након свега, Србији по први пут остаје малолетни владар (највероватније око 12 година стар); по свим изворима не видимо дилему око тога да млади Деспот Стефан треба да буде наследник, док његова мајка није формално нигде наведена као регент, али Константин Филозоф је као такву бележи. Константин о Милици пише (око 1431) као вештој, мудрој, побожној, и изузетно храброј.

Њене политичке квалитете и спремност да доноси тешке одлуке можемо видети из тога што, заједно са Сабором, одлучује да руку своје кћери да Османском султану Бајазиту. Чак и након што је Милица, након пунолетства свога сина, постала монахиња, и даље је остала активна у политичком животу земље.

9.4. Ђорђе Степић, МА – *The succession crisis in the Serbian Despotate (1458–1459) and the prerequisites for a ruler: none fit to rule!*

Публици се последњи обратио сарадник у настави на београдском Правном факултету, Ђорђе Степић, али не у својству домаћина већ излагача на још једну тему из српске историје.

Упознајући страну публику са основама свог рада, Степић је истакао да српска држава у средњем веку није познавала стриктна правила о томе које би квалитете владар требало да поседује да би владао. Међутим, о квалитетима који су и те како били пожељни, може се сазнати из повеља које су владари издавали.

Користећи термин „криза” да окарактерише стање у ком се деспотовина налазила непосредно пред пад под османску власт, Степић истиче да је тешко не приметити иронију у борби за престо

који само што није нестао. Излагач је детаљно поткрепио своје тврдње трагичним сплетом околности везаних за наслеђивање престола Бранковића.

ЗАТВАРАЊЕ СКУПА

Конференција је завршена обраћањем проф. др Нине Кршљанин, у коме се захвалила излагачима и публици на успешној конференцији. Радови учесника конференције „*(Un)fit to rule: themes of acceptance and rejection of rulers throughout history*” биће, у догледно време, објављени у истоименом зборнику.

Рад приспео / Paper received: 10.11.2022.

Прихваћен за објављивање / Accepted for publication: 15.11.2022.